

аналізу правового регулювання питань створення, реорганізації, ліквідації військових частин — суб'єктів господарювання, легалізації їх діяльності; акцентується увага на існуючих неузгодженостях чинного законодавства з цих питань, необхідності їх усунення, а також на необхідності раціоналізації норм військового права, зокрема, шляхом їх кодифікації.

Ключові слова: економічна та господарська діяльність, військова частина Збройних Сил України, військове господарство, військове майно, суб'єкт господарювання.

Аннотація

Бойченко Э. Г. Отдельные проблемы правового регулирования хозяйственной деятельности воинских частей Вооруженных Сил Украины. — Статья.

Статья посвящена рассмотрению специфичности хозяйственной деятельности Вооруженных Сил Украины, анализу правового регулирования вопросов создания, реорганизации, ликвидации воинских частей — субъектов хозяйствования, легализации их деятельности; акцентируется внимание на существующих несогласованностях действующего законодательства по данным вопросам, необходимости их устранения, а также на необходимости рационализации норм военного права, в частности, путем их кодификации.

Ключевые слова: экономическая и хозяйственная деятельность, воинская часть Вооруженных Сил Украины, войсковое хозяйство, войсковое имущество, субъект хозяйствования.

Summary

Boichenko E. G. Certain problems of legal regulation of economic activity of military units of the Armed Forces of Ukraine. — Article.

The article deals with specificity of the economic activities of the Armed Forces of Ukraine, analysis of legal regulation the issues of creation, reorganization, liquidation of military units which are economic entities, legalization of their activities; draws attention to existing inconsistencies of applicable law on these issues, necessity to address them, as well as need to rationalize the norms of military law, in particular through their codification.

Keywords: economic and business activities, military units of the Armed Forces of Ukraine, military economy, military property, economic entity.

УДК 347.426.6-057.36

О. Л. Лобан

ПРАВОВА ПРИРОДА ВІДНОСИН ВІДШКОДУВАННЯ ШКОДИ, ЗАВДАНОЇ ЖИТТЮ ТА ЗДОРОВ'Ю ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

Важливість забезпечення належних умов для реалізації прав на життя та здоров'я та їх належного захисту не викликає сумнівів. Тому в умовах становлення прогресивного суспільства, затвердження правової держави особливої актуальності набувають дослідження у галузі забезпечення особистих немайнових прав людини, зокрема, права на життя та здоров'я. Особливе значення при цьому мають питання забезпечення відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю військовослужбовців, як окремої категорії громадян.

Проблеми відшкодування шкоди неодноразово ставали предметом уваги дослідників. Досить багато досліджень було присвячено і питанням відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю особи. Це, зокрема, праці таких відомих вітчизняних та зарубіжних вчених, як М. С. Малейн, К. К. Яічков,

© О. Л. Лобан, 2012

О. А. Красавчиков, С. І. Шимон, В. П. Палюк, П. М. Рабінович, С. Б. Булеца, С. Д. Русу та інші.

Проте у вітчизняній цивілістиці практично не приділялось уваги дослідженню особливостей відшкодування шкоди, заподіяної нематеріальним благам військовослужбовців, не існує окремих досліджень, присвячених визначенню правової природи таких відносин.

Перш ніж перейти до аналізу специфіки правовідносин відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю військовослужбовців, необхідно визначитись з їх правовою природою, оскільки належне визначення правової природи правовідносин є необхідним для забезпечення правильного застосування правових норм. Тому метою цієї статті є дослідження правової природи відносин відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю військовослужбовців. Для досягнення поставленої мети розв'язуються такі завдання, як виявлення особливостей правового статусу військовослужбовців, специфіки правового регулювання відносин за участі військовослужбовців.

Існують різноманітні правові засоби, які використовуються для забезпечення прав військовослужбовців. Специфіка правової природи відносин з відшкодування шкоди, заподіяної нематеріальним правам військовослужбовців, обумовлена специфікою їх правового статусу.

В юридичній літературі разом з практично одностайним визнанням обґрунтованості виділення спеціального правового статусу військовослужбовців неоднозначно вирішується питання про суть даного статусу, висловлюються різні думки щодо правової природи обмежень прав військовослужбовців і соціальних привілеїв, що їм надаються [1, 13].

За радянських часів у юридичній науці іноді висловлювалася думка про те, що сама постановка питання про виділення особливого правового статусу військовослужбовців не має під собою підстав, оскільки на військовослужбовців повною мірою розповсюджуються положення про правовий статус громадянина взагалі [2, 25]. Під правовим статусом розуміється сукупність прав та свобод, гарантованих державою, а також обов'язків та відповідальності суб'єктів цивільних прав. Права (свободи) указують на те, що може робити військовослужбовець, не вступаючи в суперечності з інтересами держави і законними інтересами організацій і інших громадян (військовослужбовців). Обов'язки вказують, що військовослужбовцю необхідно знати, які до нього пред'являються вимоги [3, 118].

Проте позиція, відповідно до якої правовий статус військовослужбовців не має своєї специфіки, не знайшла підтримки у науковій літературі.

Як зазначав Л. М. Добровольський, правове становище військовослужбовців у державі в деяких відносинах є відмінним від правового становища інших громадян. На це становище військовослужбовців впливає особлива природа військової служби. Визначальним моментом в цьому відношенні є: по-перше, особливий публічно-правовий характер армії як організації, призначеної для збройної боротьби; по-друге, особливість взаємних відносин її елементів (дисципліна, військовий правопорядок), обумовлена в своєму існуванні необхідні-

стю внутрішньої згуртованості армії і проникнення її одним духом і, по-третє, — сутність військової служби як служби державної взагалі [4].

Сьогодні більшість вчених дотримуються єдності у думках, що статус військовослужбовців складається з двох частин — загальної, яка є ідентичною правовому статусу громадянина взагалі, і спеціальної військово-службової частини [5, 14–15; 6, 16]. Як зазначає Л. Д. Воеводін, у галузі регламентації відносин держави і особи Конституція встановлює початкові засади. Іншими словами, вона закріплює лише основи правового статусу особи в суспільстві. У цих основах міститься те загальне, що конкретизується в статусі громадян, які об'єднані в групи (шари), наприклад, за професійними, віковими, соціальними і іншими ознаками.

Деякі вчені, щоправда, звертають увагу на те, що конституційно-правовий статус людини і громадянина поширюється на військовослужбовців з урахуванням можливостей його реалізації у Збройних Силах, що тягне деякі обмеження у конституційних правах та свободах при проходженні громадянами військової служби. Тому загальна частина правового статусу військовослужбовців включає в себе лише ті права та свободи, які не піддаються обмеженням відносно даного суб'єкта права, і ті обов'язки, які покладаються на всіх громадян держави, у тому числі і на військовослужбовців [7, 14; 8, 15–16].

Саме такий підхід закріплено чинним законодавством. Так, відповідно до ст. 1–2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» від 20 грудня 1991 р., військовослужбовці користуються усіма правами і свободами людини та громадянина, гарантіями цих прав і свобод, закріпленими в Конституції та законах України, з урахуванням особливостей, встановлених законодавством.

Історично є загальноновизнаним, що військовослужбовці відіграють величезну роль у забезпеченні національної безпеки держави, тому практично аксіомою стало затвердження уявлення про військовослужбовців як про привілейований шар суспільства. Як раніше, так і сьогодні зміст правового статусу військовослужбовців неможливо уявити без різного роду пільг та інших соціальних привілеїв [1, 16].

Так, відповідно до ст. 1–2 Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей», у зв'язку з особливим характером військової служби, яка пов'язана із захистом Вітчизни, військовослужбовцям надаються визначені законом пільги, гарантії та компенсації. Такі привілеї покликані компенсувати труднощі та ризики, з якими пов'язано несення військової служби.

Специфіка військової служби обумовлює високий ступень ризику завдання шкоди військовослужбовцям. Для належного захисту прав військовослужбовців під час виконання ними своїх обов'язків законодавством передбачена ціла низка гарантій.

Правові гарантії в реалізації прав військовослужбовців представляють собою систему юридичних засобів і способів охорони і захисту прав людини і громадянина [8, 279]. У цілому, норми про охорону та захист прав військово-

службовців на життя та здоров'я можна об'єднати у кілька інститутів: 1) кримінальної відповідальності за посягання на життя та здоров'я військовослужбовців; 2) дисциплінарної відповідальності; 3) адміністративної відповідальності; 4) інститут (або, точніше, підінститут) відшкодування шкоди, завданої життю або здоров'ю військовослужбовця [9].

Це дає підстави стверджувати, що у відносинах відшкодування шкоди, завданої нематеріальним благам військовослужбовців, присутні як публічно-, так і приватноправові елементи.

Тут необхідно звернути увагу на співвідношення понять охорона прав військовослужбовців та захист прав військовослужбовців на життя та здоров'я. Слід звернути увагу на відмінності цих двох понять, стосовно чого у літературі тривалий час ведуться дискусії.

Найбільш поширеною є позиція, відповідно до якої поняття охорони прав є більш ширшим і включає в себе поняття захисту [10, 11]. Під охороною прав розуміють широкий комплекс засобів правового, організаційного, процесуального й іншого характеру, що встановлює правове положення суб'єктів, порядок придбання, реалізації і припинення суб'єктивних прав та юридичних обов'язків, способи і порядок захисту прав суб'єктів у разі їх порушення. До правових мір охорони відносяться всі міри, за допомогою яких забезпечується як розвиток цивільних правовідносин у їхньому нормальному, непорушеному стані, так і відновлення порушених та оспорюваних прав, а також охоронюваних законом інтересів [11, 423].

Захист цивільних прав є більш вузьким поняттям, і охоплює собою передбачені законом міри і порядок захисту порушених прав чи усунення реальної загрози їх порушення. У це поняття включаються лише ті передбачені законом міри, які спрямовані на відновлення чи визнання цивільних прав і захист інтересів при їхньому порушенні або оспорюванні [12, 335].

Отже, охорона прав включає засоби, які застосовуються до порушення прав та передбачають створення сприятливих умов для їх реалізації, а захист прав має місце у випадках, коли вже має місце правопорушення і спрямовується на поновлення порушеного права. Таким чином, публічноправові норми (кримінальні, адміністративні, дисциплінарні) застосовуються, здебільше, для забезпечення належних умов здійснення прав військовослужбовцями та спрямовані на попередження можливих порушень, тоді як норми інституту відшкодування шкоди виконують, здебільше, компенсаційну функцію та застосовуються як міра захисту у випадку порушення прав військовослужбовців з метою їх поновлення або компенсації заподіяних збитків.

У свою чергу, інститут відшкодування шкоди, заподіяної життю та здоров'ю військовослужбовців, за своєю правовою природою, є комплексним та включає в себе норми про соціальний захист військовослужбовців та членів їх сімей, а також норми, які забезпечують компенсацію шкоди, заподіяної військовослужбовцям, у порядку цивільно-правової відповідальності.

Як зазначає В. М. Калінін, виплати у рахунок компенсацій військовослужбовцям здійснюються за кількома напрямками:

— по-перше, в рамках державного пенсійного забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей шляхом надання пенсій за інвалідністю або у зв'язку зі втратою годувальника;

— по-друге, в межах обов'язкового державного страхування життя і здоров'я військовослужбовців, яке гарантує виплати встановлених законом компенсацій у разі спричинення шкоди життю або здоров'ю військовослужбовців при виконанні ними обов'язків військової служби;

— по-третє, відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю військовослужбовця, у порядку цивільно-правової відповідальності військової частини [9].

У перших двох випадках відшкодування шкоди не пов'язано зі вчиненням правопорушення і не є мірою юридичної відповідальності, в останньому випадку відшкодування шкоди є мірою цивільно-правової відповідальності, підставою виникнення якої є правопорушення.

Відшкодування шкоди у порядку цивільно-правової відповідальності військової частини є додатковою гарантією захисту нематеріальних благ (життя і здоров'я) військовослужбовця. Покладання на військову частину відповідальності за шкоду, заподіяну життю і здоров'ю військовослужбовця, обумовлене тим, що у порядку обов'язкового державного страхування і державного соціального забезпечення негативні наслідки спричинення шкоди, яка виникає в майновій і немайновій сферах потерпілого, не можуть бути усунені в повному обсязі [9].

Отже, крім пенсійного забезпечення та страхування, військовослужбовці мають право на відшкодування шкоди у порядку, передбаченому ЦК України. Тобто, незважаючи на те, що до відносин, заснованих на адміністративному підпорядкуванні однієї сторони іншій, за загальним правилом, норми цивільного законодавства не застосовуються, норми гл. 82 ЦК України поширюються і на військовослужбовців, оскільки тут при завданні шкоди підставою виникнення зобов'язання є не факт підпорядкування однієї сторони іншій, не адміністративний акт або наказ, а саме факт завдання шкоди [13, 16].

У літературі існують різні підходи до визначення зобов'язань з відшкодування шкоди. При цьому спостерігається тенденція до недостатньо чіткого визначення співвідношення зобов'язань відшкодування шкоди з деліктними зобов'язаннями та деліктною відповідальністю.

Так, Г. В. Єрмоєнко пропонує визначати зобов'язання відшкодування шкоди як такі цивільно-правові зобов'язання, в яких потерпіла сторона (кредитор) має право вимагати від боржника (заподіювача шкоди) повного відшкодування протиправно заподіяної шкоди шляхом надання відповідного майна в натурі або відшкодування збитків [14, 322].

Разом із тим Я. М. Шевченко вказувала на необхідність розмежування заходів цивільно-правової відповідальності та інших цивільно-правових засобів захисту прав учасників правовідносин відшкодування шкоди, завданої неповнолітніми [15]. П. Р. Ставицький, досліджуючи зобов'язання відшкодування шкоди, що виникає в громадянина внаслідок рятування соціалістичного майна, підкреслював, що відшкодування шкоди у цьому випадку не є цивільно-правовою відповідальністю [16, 17–20].

Тобто стосовно правової природи зобов'язань відшкодування шкоди немає чіткої позиції, оскільки існують випадки відшкодування шкоди, завданої правомірними діями, коли не йдеться про цивільно-правову відповідальність. Особливе значення мають саме ті зобов'язання відшкодування шкоди, які пов'язані з протиправними діями або бездіяльністю, що заподіяла шкоди життю або здоров'ю військовослужбовця. Тут юридична відповідальність виступає специфічним видом нормативно-правових гарантій прав військовослужбовців, відповідно до яких останні набувають прав вимагати відшкодування заподіяної їм при виконанні службових обов'язків шкоди.

Висновки. За своєю правовою природою зобов'язання з відшкодування шкоди життю або здоров'ю військовослужбовців є правовідносинами, які виникають внаслідок певної дії або бездіяльності між потерпілим та заподіювачем шкоди, в силу якого потерпілий має право вимагати від заподіювача повного відшкодування заподіяної йому неправомірними діями (бездіяльністю) шкоди, а боржник (заподіювач) зобов'язаний відшкодувати шкоду у повному обсязі. Відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю військовослужбовців, здійснюється по трьох напрямках — у рамках пенсійного забезпечення та державного страхування, а також у порядку цивільно-правової відповідальності.

Література

1. Азархин А. В. Проблемы определения сущности и содержания правового статуса военнослужащих // Право и государство: теория и практика. — 2009. — № 5. — С. 11–17.
2. Романов П. И. Общие обязанности и права военнослужащих Вооруженных Сил СССР / П. И. Романов. — М.: Изд. ВПА, 1965. — 293 с.
3. Мигачев Ю. И. Военное право: учебник / Ю. И. Мигачев, С. В. Тихомиров. — М.: ЗАО «Бизнес Консалтинг Центр», 1998. — 416 с.
4. Добровольский А. М. Особенности положения военнослужащих в области публичного права [Электронный ресурс] / А. М. Добровольский. — Режим доступа: voenprav.ru/doc-2481-1.htm.
5. Артамонов Н. В. Правовой статус советских военнослужащих и его обеспечение / Н. В. Артамонов. — М.: Изд-во Воен. ин-та, 1984. — 367 с.
6. Воеводин Л. Д. Юридический статус личности в России: учеб. пособие / Л. Д. Воеводин. — М.: ИНФРА о М-НОРМА, 1997. — 285 с.
7. Кудашкин А. В. Военная служба как особый вид государственной службы // Государство и право. — 2002. — № 3. — С. 12–19.
8. Теория государства и права: учеб. для вузов / под ред. М. М. Расолова, В. О. Лучина, Б. С. Эбзеева. — М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2000. — 593 с.
9. Калинин В. М. Возмещение вреда, причиненного жизни или здоровью военнослужащих: монография [Электронный ресурс] / В. М. Калинин. — М., 2001. — Режим доступа: voenprav.ru/doc-1727-1.htm.
10. Дзера І. О. Цивільно-правові засоби захисту права власності в Україні / І. О. Дзера. — К.: Юрінком Інтер, 2001. — 256 с.
11. Цивільне право України: підручник. В 2 т. Т. 1 / за ред. Є. О. Харитоновна, Н. Ю. Голубевої. — Х.: Одиссей, 2008. — 832 с.
12. Гражданское право: учебник. В 3 т. Т. 1 / отв. ред.: А. П. Сергеев, Ю. К. Толстой. — [6-е изд., перераб. и доп.]. — М.: Проспект, 2004. — 776 с.
13. Кулешов Г. В. Возмещение вреда, причиненного жизни и здоровью военнослужащего (вопросы теории и практики): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03 / Г. В. Кулешов. — Волгоград, 2003. — 189 с.
14. Цивільне право України. Академічний курс: підручник. У 2 т. Т. 2. Особлива частина / за заг. ред. Я. М. Шевченко. — К.: Ін Юре, 2003. — 746 с.
15. Шевченко Я. М. Теоретические проблемы регулирования гражданской ответственности несо-

- вершеннолетних за правонарушения : автореф. дис. ... д-ра юрид. наук : 12.00.03 / Я. М. Шевченко. — Х., 1982. — 32 с.
16. Стависский П. Р. Обязательства, возникающие вследствие спасания социалистического имущества, а также жизни и здоровья граждан : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03 / П. Р. Стависский. — М., 1967. — 20 с.

Анотація

Лобан О. Л. Правова природа відносин відшкодування шкоди, заподіяної життю або здоров'ю військовослужбовців. — Стаття.

Статтю присвячено дослідженню правової природи відносин відшкодування шкоди, завданої життю та здоров'ю військовослужбовців, визначенню специфіки правового регулювання правовідносин за участі військовослужбовців.

Ключові слова: відшкодування, шкода, життя, здоров'я, військовослужбовці.

Аннотация

Лобан О. Л. Правовая природа отношений по возмещению вреда, причиненного жизни или здоровью военнослужащих. — Статья.

Статья посвящена исследованию правовой природы отношений по возмещению вреда, причиненного жизни и здоровью военнослужащих, определению специфики правового регулирования правоотношений с участием военнослужащих.

Ключевые слова: возмещение, вред, жизнь, здоровье, военнослужащие.

Summary

Loban O. L. The legal nature of the relations of compensation of the harm caused to life or health of the military personnel. — Article.

The article is devoted to research the legal nature of the relations of compensation of the harm caused to life and health of the military personnel, determination of specifics of legal regulation of legal relationship with participation of the military personnel.

Keywords: compensation, harm, life, health, military personnel.

УДК 341.1/8:347.73:339.732.4

Х. В. Шперун

ВСТУП ДЕРЖАВ У МІЖНАРОДНИЙ ВАЛЮТНИЙ ФОНД

Посилення інтеграційних процесів та зростання обсягів міжнародної торгівлі, які можна спостерігати протягом останніх десятиліть, створюють ряд нових проблем. Однією з таких є надзвичайна «чутливість» держав до зміни курсу валют. Так, незначні коливання курсу окремих валют досить суттєво впливають на економіку інших держав і навіть світову фінансову систему загалом. Найважливішим елементом, який покликаний забезпечити стабільне існування міжнародної валютної системи та запобігати зловживанням держав у валютній сфері, є Міжнародний валютний фонд (МВФ). Проте вступ у дану міжнародну організацію має ряд особливостей, які потребують додаткового дослідження.

Питання членства держав у міжнародних організаціях було об'єктом доктринальних досліджень А. Б. Альтшулера, С. Арчера, Д. В. Бовета, Л. Валкі,

© Х. В. Шперун, 2012